

ӘОЖ 82.01/09

ГТАХР 16.31.51

<https://doi.org/10.48371/PHILS.2025.3.78.038>

ТІЛ МАМАНДАРЫНЫҢ ЭМОЦИОНАЛДЫҚ ИНТЕЛЛЕКТІСІН ДАМУЫ (ҚАЗАҚ ТІЛІ ШЕТ ТІЛІ РЕТІНДЕ)

* Сейсенбаева Д.Т.¹, Алимтаева Л.Т.²

*^{1,2} әл-Фараби атындағы Қазақ Ұлттық университеті, Алматы, Қазақстан

Аңдатпа. Мақалада жаһандану және полимәдени білім беру кеңістігі жағдайында қазақ тілін шетелдік ретінде оқытатын оқытушылардың эмоционалдық интеллектісін (ЭИ) қалыптастыру мәселесі қарастырылады. Мұғалімнің көптілді аудиториямен жұмыс істеуде мәдениетаралық коммуникацияның делдалы ретіндегі рөліне ерекше назар аударылған.

Зерттеудің мақсаты – мұғалімдердің кәсіби қызметіндегі эмоционалдық интеллектінің маңыздылығын анықтау және оны қалыптастырудың ұйымдастырушылық моделін ұсыну. Негізгі назар ЭИ компоненттерінің (эмпатия, өзін-өзі реттеу, қатынастарды басқару) қазақ тілін шетелдік ретінде оқыту тиімділігіне және білім алушылардың бейімделуіне әсерін зерттеуге бағытталған.

Жұмыс мәдениетаралық контексте жұмыс істейтін педагогтарды эмоционалдық тұрғыдан даярлау қажеттілігін өзектендіреді. Ғылыми маңыздылығы – полилингвалды өзара әрекеттестік жағдайында ЭИ-дің оқыту тиімділігінің факторы ретінде теориялық негізделуінде. Практикалық маңыздылығы – ұсынылған модельді мұғалімдердің біліктілігін арттыру жүйесінде қолдану мүмкіндігінде.

Әдістеме сапалық және сандық тәсілдерді қамтиды: EQ-і сауалнамасы арқылы ЭИ деңгейін диагностикалау, когнитивті-мінез-құлық тәсіл элементтері бар тренинг өткізу және нәтижелердің динамикасын статистикалық өңдеу әдістері арқылы талдау. Зерттеуге 30 мұғалім және 215 студент қатысты.

Алынған деректер оқытушының жоғары ЭИ деңгейі студенттердің оқу мотивациясы мен үлгеріміне оң әсер ететінін растады. Эксперимент эмоционалдық құзыреттілігі жоғары мұғалімнің білім беру ортасын жақсартуға, студенттердің алаңдаушылық деңгейін төмендетуге және өзара әрекет сапасын арттыруға ықпал ететінін көрсетті.

Зерттеу қолданбалы педагогика, тілдік дидактика және білім беру психологиясы салаларына үлес қосады, көптілді оқытудағы эмоционалдық ықпал ету механизмдерін түсінуді кеңейтеді. Ұсынылған модель педагогикалық кадрларды даярлау жүйесін кешенді түрде жаңғыртуға негіз бола алады.

Нәтижелер көптілді мектептер мен жоғары оқу орындары үшін мұғалімдердің біліктілігін арттыру бағдарламаларына енгізілуі мүмкін. Жұмыс қазақ тілінің полимәдени ортадағы орнын нығайтуға және Қазақстан Республикасының білім беру саясатының стратегиялық бағыттарына сәйкес келеді.

Тірек сөздер: эмоционалдық интеллект, мұғалім, шетел тілі ретінде қазақ тілі, мәдениетаралық коммуникация, полилингвалды білім беру, эмпатия, педагогикалық диагностика, студенттердің белсенділігі

Кіріспе

Қазақстан әлемнің ең дамыған отыз елінің қатарына кіруге ұмтылуға байланысты ауқымды трансформациялардың орталығында тұр, және бұл үдерісте педагогтардың орны ерекше. Қоғам өмірінің барлық салаларын жаңғыртып, жоғары технологиялық жобалар мен инновацияларға басымдық беріп, білім мен ғылымды белсенді түрде дамытып жатқан ел мұғалімнің кәсіби құзыреттерінің жаңа траекториясын қалыптастыруда. Педагог біліктілігін арттырудың маңыздылығы нормативтік-құқықтық құжаттарда, мемлекеттік бағдарламалар мен стратегиялық жоспарларда көрініс тапқан, онда жаһандану, интернационализация және цифрлық трансформация сияқты сын-қатерлерге жауап бере алатын мамандарды даярлау қажеттігі баса көрсетіледі [1].

Мемлекет педагогикалық даярлауды реформалап, метапәндік тәсілдерді енгізіп жатқан жағдайда, мұғалімге эмпатия дағдылары мен оқушылармен позитивті қарым-қатынас орнату біліктілігі бұрынғыдан да маңызды бола түсуде. Л.Г. Гаджиева пікірінше, жаһандану үрдістері және ұлттық бірегейлікті қалыптастыратын маңызды алғышарттардың бірі ретінде қазақ тілінің рөлінің күшеюі қазақ тілін шетел тілі ретінде оқытатын оқытушыларды көпұлтты және полимәдени аудиториялармен жұмыс істеуге дайын болуды талап етеді, олардың тілдік кедергілері мен әлеумет-мәдени айырмашылықтарын ескеруді қажет етеді [2]. Алайда кәсіби-педагогикалық құзыреттерді қалыптастыруға бағытталған қазіргі әдіснаманың өзі әзірге эмоционалдық интеллектіні (ЭИ) дамытуға жеткілікті назар аудармай отыр. Ғалымдар ЭИ-ді стратегиялық маңызды құраушы деп есептегенімен, Қазақстандағы білім беру мекемелері шетелдік студенттерге арналған бағдарламаларды кеңейтіп, қазақ тілін халықаралық форматта оқып жатқан адамдар үшін басты пән ретінде енгізген сайын, топтағы эмоционалдық ахуалды тиімді басқара алатын мұғалімге деген қажеттілік те артуда [3].

Эмоционалдық интеллектіні теориялық тұрғыдан талдауда Д. Гоулман, П. Сэловей және Дж. Майер тұжырымдамалары негізге алынады, онда ЭИ-дің жоғары деңгейі адамның өз сезімдерін саналы түрде пайдаланып, басқа адамдардың эмоцияларын түсіне білуімен және эмпатия мен өзін-өзі реттеуді

басшылыққа ала отырып қарым-қатынас құра білуімен сипатталатыны айтылған [4; 5]. Отандық ғылыми ортада жаһандану идеяларының білім беру саласында белсенді таралуына байланысты педагог жұмысының гуманистік және құзыреттілік тәсіліне деген қажеттілік жиі қозғалады, бірақ эмоционалдық интеллектіні қалай дамытып, оны мұғалімдерді даярлау үдерісіне жүйелі түрде енгізуге болатыны жөнінде жеткілікті талқылау жоқ. Қазақстанда бұл мәселенің зерттелу дәрежесі әлі де фрагменттік сипатта. Мәселен, Н.И. Гузлякова және А.В. Гузлякова еңбектерінде: оқытудағы эмпатия рөлі мен қазақ тілін оқыту үдерісіне мәдениетаралық факторлардың әсері туралы жеке зерттеулер болғанымен, әртүрлі санаттағы білім алушылармен жұмыс істейтін мұғалімдердің эмоционалдық интеллектісін дамыту әдістері, нысандары мен бағдарламалары туралы тұтас ұстаным әлі де қалыптаспағаны атап өтіледі [6].

Ж.А. Майданғалиева мен Г.А. Кузембаева еңбектерінде атап көрсетілгендей, егер мұғалім топтың эмоционалдық жай-күйін бақылай және түзете білсе, қақтығыстардың алдын алады және тындаушылардың белсенділігін арттырады; бұл, әсіресе, қазақ тілін шетелдіктерге оқытуда маңызды, өйткені олар бейтаныс лингвомәдени ортада өзін мазасыз сезініп, қолайсыздыққа тап болуы мүмкін [7].

Қазақ тілін шетел тілі ретінде (ҚиЯ) оқытуда эмоционалдық құзыреттілікке қойылатын талаптар ерекше, себебі мұнда тек жаңа лексика мен грамматиканы үйрету ғана емес, басқа мәдени ортаға бойлау процесі де қамтылады. Қазақ тілі қазақ халқының ұлттық дәстүрлері және дүниетанымымен тығыз байланысты, сондықтан оқытушы оқыту үдерісіне мәдени контексті кіріктіруге тырысады. Мысалы, қазақтың мақал-мәтелдеріне, қаратпа сөздеріне (мысалы, үлкенге құрмет көрсететін «сіз» және салыстырмалы түрде еркін «сен») қатысты салт-дәстүрлер мен құндылықтармен танысу оқушыларға тілдік нормаларды тереңірек түсінуге көмектеседі. Көптеген заманауи әдістемелерде тіл мен мәдениеттің бірлігі баса айтылады: тілді меңгеру мәдени кодтарды ұғынумен қатар жүреді, бұл оқудың уәждемесін және табыстылығын арттырады. Педагог басқа мәдениет өкілдерінің реакциясын эмоционалдық сезінуі аса маңызды – мысалы, олардың түсінбегенін не ыңғайсыздық сезінгенін байқап, уақытылы қолдау көрсетіп, егжей-тегжейлі түсініктеме береді.

Қазақ тілін оқытудағы тағы бір күрделілік – оқушылардың ана тілінің (көбінесе орыс тілі) әсері және интерференция. Р.Т. Наралиева атап өткендей, қазақ тілін үйренушілер жиі жіберетін қателер ана тілінің нормаларын бейсаналы көшіруден туындайды [8]. Мысалы, орыстілді студенттер орыс тілінің сөйлем құрастыруына сүйеніп, қазақ тіліндегі септіктер мен сөз тәртібін немесе шылауларды қате қолданады. Эмоционалдық интеллектісі дамыған мұғалім мұндай қателерге түсіністікпен әрі сабырмен қарайды,

оқушының өзіне деген сенімін жоғалтпау үшін сынап, төмендетуден аулақ болады, әрі айырмашылықты байыппен түсіндіреді. Мұнда педагогтың эмпатиясы – оқушының орнына өзін қойып, оның тілдік қолайсыздық дәрежесін сезіне білу қабілеті айқын көрінеді.

С.М. Шингаевтің пайымдауынша, қазақ тілін шет тілі ретінде оқытуда эмоционалдық интеллект ересек оқушылардағы психологиялық кедергілерді еңсеруге көмектеседі. Көп жағдайда жаңадан бастаған студенттер жаңа тілде сөйлеуден қорқады, қателесуден ұялады немесе «ешқашан еркін сөйлей алмаймын» деген сенімсіздікке бой алдырады. Мұндай «тілдік кедергі» психологиялық сипатқа ие, сенімсіздіктен туындайды [9]. Тәжірибелі оқытушылар ең бастысы – қазақ тілін меңгерудің қолжетімді екенін көрсету, үрейден арылту екенін айтады. Мысалы, 26 жылдық тәжірибесі бар филолог Сауле Шудабаева ең алдымен тыңдаушыларын «қазақ тілінде ешқандай “сиқырлы” немесе қол жетпес нәрсе жоқ, оны кез келген басқа пән сияқты бірізді қадамдармен үйренуге болады» деп сендіруге тырысатынын атап көрсетеді. Эмоционалдық тұрғыдан қолдау көрсететін мұндай тәсіл оқушылардың алаңдаушылығын төмендетіп, олардың уәждемесін арттырады [10].

Сонымен қатар, оқытушы коммуникативті стильдер мен құндылықтардағы айырмашылықтарды да ескеруге тиіс. Бір мәдениетте құрмет көрсетудің белгісі саналатын нәрсе екінші мәдениетте бейтарап, тіпті керісінше қабылдануы мүмкін. Мысалы, қазақ мәдениетінде үлкендерге құрмет көрсету, олар жайында тікелей теріс пікір білдіруден аулақ болу қалыпты норма болып саналады. Б.А. Жетписбаева шетелдіктерге сабақ беретін мұғалім мұндай жайттарды түсіндіріп, өзі де мәдениетаралық сезімталдық таныта білуі қажет екенін атап көрсеткен [11]. Бұл тұрғыда эмоционалдық интеллект мәдениетаралық эмпатия арқылы көрінеді – өзге мәдениеттің өкілі ретіндегі адамның жағдайын көре білу және барлық студенттерге бірдей түсінікті әрі жайлы оқыту түрлерін таңдау қабілеті.

Тәжірибе көрсеткендей, эмоционалдық сауатты оқытушылар шетелдік студенттермен сенімді қарым-қатынас орната алады, сабақтарда өзара құрмет ахуалын қалыптастырады. Oz H., Demirezen M., Pourfeiz J. өз еңбектерінде мұның тілдерді оқытуда маңызды рөл атқаратынын атап өтеді, себебі тіл үйренудегі жетістік көбінесе оқушылардың сөйлеуге деген батылдығы мен қате жіберуден қорықпауына байланысты. Мамандар эмоционалдық интеллект қағидаттарын пайдалану тіл үйренушілердің алаңдаушылығын азайтып, оқу барысындағы теріс эмоцияларды жеңілдетуге жәрдемдесетінін, соның нәтижесінде академиялық жетістік деңгейінің көтерілетінін атап көрсетеді. Осылайша, қазақ тілін шетел тілі ретінде оқыту оқытушыдан тілдік біліктілік пен эмоционалдық мәдениеттің бірлігіне ие болуды талап етеді. Тіл мен әдістемені білу қабілеті мәдени

айырмашылықтар мен топтың эмоционалдық күйін ескеріп, эмпатиямен және икемділікпен сабақ жүргізе білу дағдыларымен ұштасады [12].

Дәстүрлі түрде оқытушы оқыту әдістемелеріне, лексика-грамматикалық дағдыларды тексеру тәсілдеріне және оқушыларда тілдік құзыреттерді қалыптастыруға басымдық береді. Ал, шет тілін оқыту ісінде белсенді эмоционалдық алмасу да аса маңызды, өйткені білім беру үрдісінің тиімділігі қолайлы психологиялық орта болмаған жағдайда төмендеуі мүмкін. Эмоционалдық интеллектісі дамыған оқытушы оқушылардың көңіл-күйіндегі өзгерістерге сезімталдықпен қарап, дидактикалық ықпалды дұрыс реттей алады, кері байланыстың қолайлы тәсілдерін таңдайды және ұзақмерзімді сенімге негізделген қарым-қатынас орната алады. Өзге тілдік ортадан келген адамдар үшін қазақ тілін меңгеруде мұғалімнің осындай достыққа негізделген эмоционалдық қолдау көрсетуі әсіресе маңызды, өйткені коммуникативті қолайсыздықты және мәдениет айырмашылығын еңсеру қазақ тілінің фонетикасы, орфоэпиясы және сөзжасам ерекшеліктеріне үйренуді талап ететін ұзақ бейімделуді қажет етуі мүмкін. Мұғалім эмоционалды қолдау көрсете отырып, оқушыларды белсенді жұмысқа көбірек тартады, олардың табандылығы мен өз тілдік қабілеттеріне деген сенімділігін дамытады [13].

Қазақ тілін шетелдік азаматтарға оқытатын мұғалімдердің эмоционалдық интеллектісі мәселесі мәдениетаралық қырлар мен көптілді контекст ерекшеліктеріне байланысты одан әрі өзектіленеді. Қазақ тілін үйренуші топтың ерекшелігі олардың арасында орыс немесе басқа (ағылшын, қытай, өзбек) аралық тілді әртүрлі деңгейде меңгеруімен, мәдени дәстүрлердің айырмашылығымен, қазақ әдебиеті мен тарихын бірдей түсіне бермеуімен сипатталуы мүмкін. Мұғалім аудиториядағы эмоционалдық ахуалды икемді басқаруды, ұлттық-мәдени құндылықтарға, этнография мен тарих элементтеріне жеткілікті көңіл бөлуді қамтамасыз етуі керек, бұл оқушылардың оқып жатқан тіліне деген тереңірек эмоционалды байланысын қалыптастыруға және оны игеруден жағымды әсер алуға ықпал етеді. Осылайша, шетелдік азаматтармен жұмыс істейтін мұғалімдерде эмоционалдық интеллектіні дамытуға деген қажеттілік әлдеқайда айқын байқалады, себебі мұғалім мұнда тек тілдік қана емес, мәдени-эмоционалдық делдал қызметін де атқарады [14; 15] (1 сурет).

Сурет 1 – Қазақ тілін шетел тілі ретінде оқытудағы эмоционалдық интеллектінің өзіндік ерекшеліктері

Осыған байланысты осы зерттеудің мақсаты – қазақ тілін шетел тілі ретінде оқытумен айналысатын оқытушылардың эмоционалдық интеллектісін дамыту ерекшеліктерін анықтау және мұғалімдердің білім беру үдерісінде эмоцияларды түсіну мен реттеу дағдыларын дамытуға ықпал ететін үлгіні ұсыну.

Материалдар мен әдістердің сипаттамасы

Зерттеуге қатысушыларды іріктеу мақсатты таңдау әдісімен жүргізілді, оған мынадай өлшемшарттар енгізілді: қазақ тілін шетел тілі ретінде оқыту өтілі кемінде бір жыл болуы, қатысуға келісімі және тестілеуден өтуге дайын болуы. Нәтижесінде, әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университетінің 6B02305-«Қазақ филологиясы» және 6B01701-«Қазақ тілі мен әдебиеті» пәндерінен сабақ беретін 30 тәжірибелі оқытушы таңдап алынды.

Бастапқыда барлық қатысушылар өз өтілі, жасы және кәсіби мамандығы туралы сұрақтарды қамтыған анкета толтырды, сондай-ақ эмоционалдық интеллектінің өзін-өзі бағалау шкаласына жауап берді. Эмоционалдық интеллект деңгейін анықтау үшін EQ-i (Emotional Quotient Inventory) сауалнамасының орыс және қазақ тілдеріне бейімделген нұсқасы қолданылды. Модификацияланған нұсқада 50 тұжырым берілген, олар

өзіндік эмоцияларды сезіну, оларды басқару, эмпатия, уәждеме және қарым-қатынас құру сияқты аспектілерді қамтыды. Әрбір қатысушы жеті балдық Лайкерт шкаласында (1 – «толығымен келіспеймін», 7 – «толығымен келісемін») жауап берді. Осы нұсқаның ішкі сенімділігі (Cronbach's alpha) 0,83-ке тең, бұл тармақтардың өзара байланысының қанағаттанарлық деңгейін білдіреді.

Екінші кезеңде нақты сабақтарға бақылау жүргізілді. Ол үшін «Эмоционалдық қарым-қатынас», «Коммуникация стилі» және «Қателерге реакция» блоктарынан тұратын 15 тармақтық бақылау формасы дайындалды. Бақылаушылар 60-90 минутқа созылған сабақтарға қатысып, эмоционалдық эмпатияның, өзін-өзі ұстаудың, қате сөйлеуді түзету әдістерінің және оқушылардың белсенділік деңгейінің көрінуін минут сайын жазып отырды. Барлығы 10 офлайн және 5 онлайн сабақ сарапталды, олар әртүрлі педагогтардың дәрістерін қамтыды. Нәтижесінде мұғалімдердің эмоционалдық реакциялары және олардың стратегияларының тиімділігі туралы деректер алынды. Жиналған материалдар арнайы кодтаудан өтті: екі тәуелсіз сарапшы жағымды және жағымсыз мінез-құлық үлгілерінің жиілігін бағалап, кейін әр параметр бойынша орташа көрсеткіш есептелді.

Сонымен қатар, білім алушылардың эмоционалдық тартылуының динамикасын анықтау үшін студенттік сауалнама қолданылды. Оған сол 30 оқытушының топтарында оқыған 215 студент қатысты. Сауалнама сұрақтары «оқытушыға деген сенім», «психологиялық қолдау сезімі», «қазақ тілінде сөйлеуге деген ынта» және «қателерге эмоционалдық қабылдау» сияқты аспектілер бойынша топтастырылған. Студенттер бес балдық шкалада баға қойып, қысқа пікірлер жазды. Алынған жауаптар SPSS статистикалық бағдарламасында өңделді: әр мұғалім бойынша орташа арифметикалық көрсеткіш анықталды, содан кейін педагогтардың бір бөлігі ЭИ тренингінен өткен соң нәтижелер тағы бір рет сарапталды.

Үшінші кезеңде 14 мұғалім (ерікті түрде қатысушылардың ішінен) эмоцияларды саналы басқару, эмпатикалық тыңдау және позитивті уәждемені дамытуға бағытталған алты апталық тренинг курсына қосылды.

Қазақ тілін шетел тілі ретінде оқытатын педагогтардың эмоционалдық интеллектісін дамыту бағдарламасының мақсаты – қазақ тілін шетел тілі ретінде оқытатын оқытушылардың эмоционалдық интеллект деңгейін арттыру, ол үшін олар ғылыми негізделген теориялық білімді, диагностикалық әдістемелерді және эмоционалдық құзыреттіліктерін дамытуға арналған практикалық әдістерді меңгеруі тиіс. Осы мақсатқа қол жеткізу педагогтарға оқу үдерісінде эмоционалдық жай-күйді саналы басқаруға мүмкіндік беріп, топта қолайлы ахуал қалыптастыруға және қазақ тілін меңгеруге деген ынтаны нығайтуға ықпал етеді.

Төмендегі 2-кестеде бағдарламаның сипаттамасы берілген.

Кесте 1. Бағдарлама модульдерінің құрылымдық мазмұны

№ р/с	Модульдер мен тақырыптардың атауы	Барлығы (сағ.)	Дәріс (сағ.)	Тәжірибелік сабақ (сағ.)
1	Эмоционалдық интеллект: теориялық және әдістемелік негіздер, тұжырымдамалар	36	18	18
1.1	Педагогтардағы эмоционалдық интеллект ұғымы, физиологиялық негіздер	6	6	0
1.2	Эмоционалдық интеллектінің шетелдік және отандық ғылымдағы негізгі тұжырымдамалары (қазақ тілін оқыту ерекшелігіне екіпін)	6	6	0
1.3	Педагог эмоционалдық интеллектісінің құрылымы	12	6	6
1.4	Педагогикалық қызметтегі эмоционалдық интеллект және эмоционалдық құзыреттілік	12	0	12
2	Эмоционалдық интеллектіні диагностикалау әдістері мен әдістемелері	36	6	30
2.1	Қазақ тілін оқытатын мұғалімдердің эмоционалдық интеллектісін зерттеу тәсілдері	6	6	0
2.2	Эмоционалдық интеллектінің құрылымдық компоненттерін бағалау әдістемелері	12	0	12
2.3	Педагогтардың эмоционалдық саласын бағалауға арналған сауалнамалар мен тесттерді (мәдени ерекшеліктерді есепке алумен) қолдану практикасы	18	0	18
3	Эмоционалдық интеллектіні қалыптастыру және дамыту әдістемелері	36	12	24
3.1	Педагогтар эмоционалдық интеллектісін қалыптастыруға арналған жүйелі тәсіл	6	6	0
3.2	Негізгі дағдыларды (өзін-өзі реттеу, эмпатия, эмоцияларды басқару) дамыту әдістері, нысандары мен құралдары (қазақ тілін оқыту контексінде)	24	6	18
3.3	Сабақтағы эмоционалдық ахуалды басқару тәсілдері	6	0	6
4	Қорытынды бақылау	15	0	0

Бағдарламаны іске асырудан күтілетін нәтижелері:

1. Қазақ тілін шетел тілі ретінде оқытатын педагогтардың жалпы эмоционалдық интеллект деңгейінің артуы, психометриялық тестерді нәтижелерімен расталады.

2. Оқу үдерісінде эмоцияларды саналы басқару дағдыларының дамуы, соның ішінде шиеленістерді тиімді азайту және тілдік топтардағы позитивті атмосфераны орнату.

3. Эмпатиялық қабілеттердің жетілуі, оқушылардың эмоционалдық жағдайын ескеріп, қазақ тілін меңгеруге деген уәждемесін арттыру.

4. Педагогтардың коммуникативті құзыреттілігінің жақсаруы және қателермен, тілдік кедергілермен және мәдени айырмашылықтармен байланысты жағдайларда тиімді кері байланыс беруге дайындығы.

5. Стрессті жеңу қабілеті мен өзін-өзі реттеуді күшейту, бұл аудиториямен өзара іс-қимыл сапасына оң әсер етеді және кәсіби күйіп кету қаупін азайтады.

6. Педагог мамандығына деген оң көзқарастың нығаюы және ұстаздық қызметке қанағаттану деңгейінің жоғарылауы.

Тиімділікті бағалаудың критерийлері 3-кестеде көрсетілген.

Кесте 2. Бағдарламаның тиімділік критерийлері және сандық көрсеткіштер

Күтілетін нәтижелер	Сипаттамасы
Жоғары эмоционалдық интеллект деңгейін көрсететін педагогтар үлесінің өсуі	EQ-і шкаласы мен басқа да профильдік сауалнамалар бойынша статистикалық тұрғыдан мәнді ($p < 0,05$) өсім тіркелуі
Эмпатия және эмпатиялық тыңдау дағдыларының дамуы	Эмпатиялық шкалалар бойынша көрсеткіштердің бастапқы деңгейден кемінде 10%-ға жоғарылауы
Өзін-өзі реттеу, өзін-өзі бағалау және өзін-өзі талдау қабілеттерінің артуы	Оқу барысындағы қақтығыс жағдайларының 15%-ға қысқаруы
Педагогтардың оқытуға деген уәждемесінің нығаюы және эмоционалдық күйіп кету деңгейінің төмендеуі	MBI сияқты сауалнамалар бойынша эмоционалдық күйіп кету белгілерінің азаюы
Оқушылардың оқытушылармен қарым-қатынас сапасына қанағаттанушылығының артуы	Кері байланыс нәтижелерін талдау: қанағаттанушылық көрсеткіштерінің бастапқы мәннен 15%-ға өсуі

Зерттеудегі көрсеткіштердің алдындағы және кейінгі айырмашылықтардың статистикалық маңыздылығын бағалау үшін таңдауларға арналған Студенттің t-критерийі пайдаланылды ($p < 0,05$ статистикалық тұрғыдан маңызды өзгеріс деп қабылданды). Сабақтарды

бақылаушылардың бағалауларына қатысты кейбір деректер қалыпты үлестірім шарттарына сәйкес келмеген жағдайда Манн–Уитни критерийі қолданылды. Барлық бастапқы деректер SPSS-те жинақталды, онда сондай-ақ негізгі параметрлер (орташа мән, стандартты ауытқу, Cronbach's alpha) есептелді. Бақылау хаттамалары мен сұхбаттар контент-талдау әдісімен өңделді: «мұғалімнің сенімді мінез-құлқы», «қателерге қолдау көрсету», «аудиториядағы көңіл-күйді басқару» сияқты негізгі санаттар белгіленіп, кодтаудан өтті, содан кейін олардың жиілігі есептелді.

Нәтижелер мен талқылау

Зерттеуге қазақ тілін шетел тілі ретінде оқытуға маманданған 30 оқытушы және педагогтардың эмоционалдық ахуалы мен қарым-қатынас стилін бағалаған 215 білім алушы қамтылды. Алынған материал бірнеше блокқа жіктелді: (1) оқытушылардың демографиялық сипаттамалары және олардың эмоционалдық интеллект (ЭИ) деңгейі, (2) ЭИ құрылымын негізгі компоненттері бойынша талдау, (3) ЭИ компоненттері мен оқыту тиімділігі арасындағы өзара байланыстар (корреляциялар), (4) эмоционалдық интеллектіні дамыту тренингінен бұрын және кейін көрсеткіштерді салыстыру нәтижелері, (5) оқушылардан сабақтың эмоционалдық климатын бағалауға қатысты алынған кері байланыс.

Кесте 3. Демографиялық сипаттамалар және оқытушылардың ЭИ деңгейі (n=30)

Көрсеткіш	Мәні
Орта жас (жыл)	36,2 ± 5,8
Жыныстық үлес	Әйелдер – 42 (70%), Ерлер – 18 (30%)
Орташа оқытушылық өтіл (жыл)	9,1 ± 4,2
Білім беру мекемесінің типі	Университет
EQ-і бойынша орташа балл (100 баллдық шкала)	66,8 ± 9,6
Жоғары көрсеткіштері бар мұғалімдер үлесі (≥ 70 балл)	15%
Орташа көрсеткіштері бар мұғалімдер үлесі (50–69 балл)	57%
Төмен көрсеткіштері бар мұғалімдер үлесі (< 50 балл)	28%

Көріп отырғанымыздай, респонденттердің басым бөлігі эмоционалдық интеллектінің орташа деңгейіне ие. Мұғалімдердің үштен біріне жуығы (28%) ЭИ-ын жеткілікті төмен бағалаған, бұл олардың өзін-өзі реттеу немесе оқушылармен қарым-қатынасты басқаруда қиындықтарға тап болатынын көрсетуі мүмкін. Ал жоғары нәтижелерге (EQ-і ≥ 70 балл) қол жеткізгендері – небәрі 15%.

Кесте 4. EQ-і әдістемесі бойынша ЭИ компоненттерінің орташа мәндері (n=30)

Компонент	Орташа (М)	Стандартты ауытқу (SD)	Ауқымы (мин. – макс.)
Өз эмоцияларын сезіну	67,2	8,7	45 – 86
Эмоцияларды басқару	59,8	9,1	42 – 80
Мотивация	64,1	8,5	48 – 85
Эмпатия	71,4	7,9	54 – 89
Қарым-қатынасты басқару	60,5	9,3	43 – 81

Орташа көрсеткіштерге сүйенсек, мұғалімдер ең жоғарғы балды «Эмпатия» (71,4) шкаласынан алған. Ал «Эмоцияларды басқару» (59,8) және «Қарым-қатынасты басқару» (60,5) көрсеткіштері салыстырмалы түрде төмендеу. Бұл мұғалімдердің оқушылардың эмоционалдық белгілерін қабылдауға бейімі жоғары болғанымен, өз реакцияларын тиімді реттеп, топтағы эмоционалдық ағымды конструктивті арнаға бағыттау дағдысы жетіле қоймағанын көрсетеді.

Кесте 5. ЭИ компоненттері мен оқыту тиімділігі көрсеткіштері арасындағы Спирменнің корреляциялары

Көрсеткіштер	Өз эмо- цияларын сезіну	Эмоци- яларды басқару	Моти- вация	Эмпа- тия	Қарым- қатынасты басқару
Студенттердің сабаққа қатысу белсенділігі (r)	0,31*	0,44**	0,38**	0,41**	0,47**
Орташа үлгерім баллы (r)	0,22	0,37**	0,28*	0,35**	0,40**
Студенттердің қанағаттанушылығы (r)	0,34**	0,46**	0,44**	0,51**	0,49**

Ескертпе: * $p < 0,05$; ** $p < 0,01$.

Мұнда студенттердің белсенділік коэффициенті әрбір студенттің сөйлеу әрекеттерінің орташа санын сабақтың жалпы ұзақтығына қатынасы (тіл деңгейіне түзетумен) арқылы есептелді. «Орташа үлгерім балл» – ай ішінде өткізілген тілдік тестілердің қорытынды бағасы. «Студенттердің қанағаттанушылығы» – сауалнама нәтижелері, мұнда студенттер (бес балдық шкала бойынша) сабақтағы мотивация мен психологиялық қолайлылықты бағалаған.

Кестеден байқағанымыздай, «Эмоцияларды басқару» және «Қарым-қатынасты басқару» шкалалары ең күшті оң корреляцияларды көрсетеді. Мысалы, «Қарым-қатынасты басқару» мен «Студенттердің қанағаттанушылығы» арасындағы $r = 0,49^{**}$ ($p < 0,01$), бұл орташа

деңгейден жоғары байланыс деңгейіне сәйкес келеді: педагог қарым-қатынасты қаншалықты жақсы басқара білсе, студенттердің сабаққа қанағаттанушылығы да соғұрлым жоғары.

Кесте 6. Тренингтен өткен және өтпеген мұғалімдердегі ЭИ көрсеткіштерін (бұрын және кейін) салыстыру ($n=14$ – тренинг тобы, $n=16$ – бақылау)

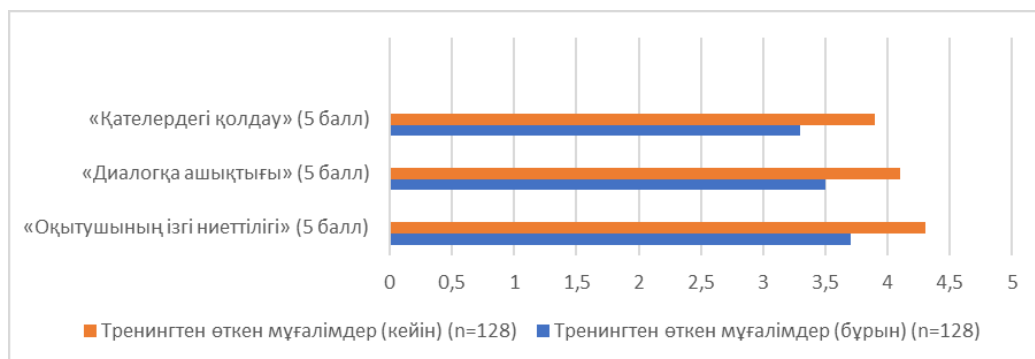
Мұғалімдер тобы	Уақыт өлшемі	Эмоцияларды басқару ($M \pm SD$)	Қарым-қатынасты басқару ($M \pm SD$)	Мотивация ($M \pm SD$)
Тренингтен өткендер ($n=14$)	Бұрын	$58,7 \pm 9,3$	$57,9 \pm 8,6$	$64,2 \pm 8,2$
	Кейін	$65,4 \pm 9,1$	$63,8 \pm 9,0$	$68,7 \pm 7,7$
Тренингтен өтпегендер ($n=16$)	Бұрын	$59,5 \pm 8,7$	$58,8 \pm 8,4$	$63,9 \pm 8,1$
	Кейін	$60,2 \pm 8,6$	$59,0 \pm 9,1$	$64,4 \pm 8,3$
t-критерий (өсім бойынша)	–	$p < 0,05$	$p < 0,01$	$p < 0,05$

Тренингтен өткен педагогтар «Эмоцияларды басқару» мен «Қарым-қатынасты басқару» салалары бойынша айтарлықтай өсім (6–7 балл шамасында) көрсетті. Бақылау тобында статистикалық тұрғыдан мәнді өзгерістер байқалған жоқ. Ең күшті өзгеріс «Қарым-қатынасты басқару» шкаласы бойынша анықталды ($p < 0,01$), бұл топтық өзара әрекеттестік пен эмоционалдық өзін-өзі реттеу жаттығуларының тиімділігін дәлелдейді.

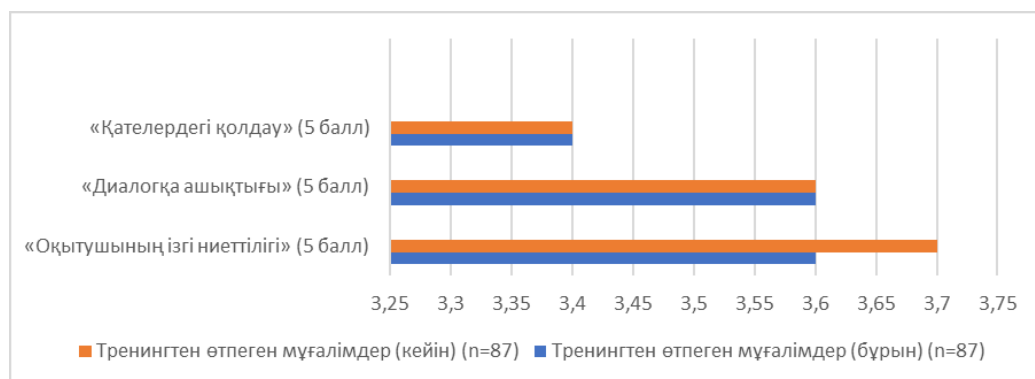
Кесте 7. Студенттердің ($n=215$) сабақтың эмоционалдық ахуалына қанағаттанушылық шкаласы бойынша бағаларының өзгеруі

Көрсеткіш	Тренинг-тен өткен мұғалімдер (бұрын) ($n=128$)	Тренинг-тен өткен мұғалімдер (кейін) ($n=128$)	Тренингтен өтпеген мұғалімдер (бұрын) ($n=87$)	Тренинг-тен өтпеген мұғалімдер (кейін) ($n=87$)
«Оқытушының ізгі ниеттілігі» (5 балл)	$3,7 \pm 0,6$	$4,3 \pm 0,5$	$3,6 \pm 0,6$	$3,7 \pm 0,6$
«Диалогқа ашықтығы» (5 балл)	$3,5 \pm 0,5$	$4,1 \pm 0,5$	$3,6 \pm 0,5$	$3,6 \pm 0,5$
«Қателердегі қолдау» (5 балл)	$3,3 \pm 0,7$	$3,9 \pm 0,6$	$3,4 \pm 0,7$	$3,4 \pm 0,7$

Тренингке қатысқан мұғалімдермен оқыған топтарда оқытушының ізгі ниеттілігі орта есеппен 3,7 баллдан 4,3 баллға дейін өскенін көруге болады (3-сурет).

Сурет 2 – ЭИ дамытуға бағытталған жаттығулардан өткен педагогтардан тәлім алатын студенттер сауалнамасының нәтижелері

Сурет 3 – ЭИ дамытуға арналған жаттығуларға қатыспаған педагогтардан тәлім алатын студенттер сауалнамасының нәтижелері

Алынған нәтижелер қазақ тілін шетел тілі ретінде оқыту сапасына эмоционалдықинтеллектініңәсеріайтарлықтайекенінкөрсетеді. Біріншіден, кейбір педагогтардың пікіріне қарамастан, мұғалімнің ұзақ жылдық өтілі оның жоғары эмпатия және эмоцияларды бақылау дағдыларын автоматты түрде қамтамасыз етпейді. Зерттеуде мұғалімдердің едәуір бөлігі (28%) ЭИ-дің төмен жалпы балын көрсетті, тіпті олардың біразының педагогикалық тәжірибесі мол. Бұл бұрынғы зерттеулермен үндеседі, ондағы деректер өз эмоцияларын басқару қабілеттері өздігінен қалыптаспайтынын, мақсатты тренингтің қажеттігін айғақтайды.

Екіншіден, ЭИ құрылымын талдау нәтижесінде мұғалімдердің көпшілігінде эмпатияның салыстырмалы түрде жоғары екені анықталғанымен, «Эмоцияларды басқару» және «Қарым-қатынасты басқару» көрсеткіштері бұдан айтарлықтай төмендеу. Мұндай диспропорция мұғалімдердің аудиторияның көңіл-күйін терең сезініп, бірақ оны конструктивті бағытта ұйыстыру немесе өз реакцияларын тиімді басқара

алмауынан туындайды, кей жағдайда бұл эмоционалдық күйзелістерге немесе ашуға алып келуі мүмкін. Корреляциялық талдау да (6-кесте) дәл осы компоненттердің («Эмоцияларды басқару» және «Қарым-қатынасты басқару») оқу үдерісінің сәтті өтуімен тығыз байланысты екенін көрсетті ($r=0,46$; $r=0,49$).

Үшіншіден, эмоционалдық интеллектіні дамытуға арналған тренингке дейінгі және одан кейінгі топтарды салыстырғандағы деректер (7-кесте) рефлексия мен эмоционалдық мінез-құлықты өзгерту жаттығуларының «Эмоцияларды басқару», «Қарым-қатынасты басқару» сияқты көрсеткіштерінің статистикалық тұрғыдан мәнді өсуіне ықпал ететінін растайды. Бұл өзгерістерді студенттердің оқуына қатысты сауалнама нәтижелерінен де байқауға болады: эмоционалдық өзін-өзі реттеуді меңгерген мұғалімдер қалыптастырған ахуал достық пен сенімге толы болып, оқушылар қазақ тілінде сөйлеуге көбірек ұмтылды, қате жасаудан қорықпайды.

Төртіншіден, бастапқыда кейбір мұғалімдерде эмпатия деңгейінің жоғары болуы оларды қателерге төзімді ете алғанымен, қарым-қатынасты жүйелі түрде басқару мен эмоцияларды оқыту мүддесіне икемді арнаға бағыттау құралдары жетіспегенін көрсетті. Тренинг кәсібилік пен жеке әлауқат тұрғысынан да кешенді әсер еткенін байқауға болады.

Соңында, қазақ тілін оқытуда эмоционалдық интеллектінің маңызы жаһандану жағдайында арта түседі. Қазақстанның заманауи білім беру бастамалары мәдениетаралық айырмашылықтарға икемді жауап қату қабілетін талап етеді, және мұндай икемділіктің негізі – эмоционалдық интеллект. Біздің зерттеуіміз мұғалімдердің эмоционалдық білімдарлығы мен қазақ тілін меңгеру нәтижелілігі арасында берік байланыс барын дәлелдейді. Оқытушының эмоционалды-кәсіби тұлғасы неғұрлым қалыптасқан болса, аудиториядағы өзара іс-қимыл соғұрлым сәтті жүретіні анық.

Қорытынды

Осы зерттеу мұғалімдердің эмоционалдық интеллектісі қазақ тілін оқыту сапасына тікелей әсер ететінін және бұл оқушылардың оқу үдерісіне белсенді қатысуымен тығыз байланысты екенін көрсетті. Педагогтар эмпатия мен өзін-өзі реттеу дағдыларын саналы түрде дамытқан кезде студенттермен өзара әрекеттестігі анағұрлым нәтижелі әрі тиімді болатыны статистикалық мәліметтермен расталды. Эмпатия, эмоцияларды басқару және коммуникация дағдыларын жетілдіру аудиторияда сенім атмосферасын орнатуға ықпал ететіндіктен, тілдік кедергілердің төмендеуіне септігін тигізеді. Педагогтардың көбі айтарлықтай жоғары эмпатияға ие болғанымен, олар көбіне оқушылардың сезімдерін ажыратқанымен, сол сезімдерге дер

кезінде ықпал етудің тиімді тетіктеріне ие болмауы мүмкін. Сондықтан, мамандарды кешенді қолдау мен даярлау қажет. Эмоционалдық интеллектке арналған тренингтер мен арнайы курстарды мұғалімдердің біліктілігін арттыру бағдарламаларына енгізу олардың үнемі тәжірибе жасап, кері байланыс алуына жағдай туғызады. Егер педагог өзінің сабақ барысындағы эмоционалдық реакцияларын ұдайы талдап, студенттердің көңіл күйіне тереңірек үңіле білсе, сабақтардың нәтижелілігі едәуір жоғарылайды. Мұндай дайындық ұстаздың психологиялық тұрақтылығын да арттырады. Эмоцияларды басқару дағдыларын меңгерген мұғалім шиеленістерді болдырмауға және полимәдени ортада сенім атмосферасын нығайтуға қабілетті. Педагогтар эмоционалдық қолдаудың оқушылардың үлгеріміне тікелей әсер ететінін түсінгенде, өз қызметіне рефлексия элементтерін жүйелі түрде енгізе бастайды. Мұндай тәсіл оқу үдерісінің мазмұны мен атмосферасының үйлесімін қамтамасыз етуге көмектеседі. Сонымен қатар, мәдениетаралық аспект басты рөлге ие болады, және мұғалімдер ұлттық дәстүрлердің ерекшеліктерін ескеріп, студенттерге тілді жайлы ортада оқытуға ұмтылады. Қазақ тілі халықтың тарихи контексті және дүниетанымымен тығыз байланысты болғандықтан, мәдени ерекшеліктерді түсінудің өзі тілдік дағдыларды меңгеруді жеңілдетеді. Эмоционалдық интеллект оқытушыны таза лингвистикалық шеңберден асып шығып, әртүрлі мәдениеттер арасындағы көпір қызметін атқара білуге жетелейді.

Зерттеу жұмысының аясында жүргізілген эксперименттік зерттеу арнайы тренингтік курстан өткен педагогтардың EQ-і көрсеткіштері айтарлықтай жақсарғанын және олардың студенттері сабақ атмосферасын анағұрлым жылы қабылдағанын көрсетті. Кейбір мұғалімдерде эмпатия жоғары болғанымен, эмоцияны басқару мен қарым-қатынас жүргізуде қиындықтар байқалды, бұл ретте тренингтің кешенді тәсілі тиімді нәтиже берді. Қазақ тілін оқытудағы эмоционалдық құзыреттіліктің маңыздылығы жаһандану жағдайында және заманауи білім бастамалары аясында барған сайын артып келеді. Зерттеу нәтижелері мұғалімдерде эмоционалдық сауаттылық пен дағдыларды мақсатты түрде дамыту қазақ тілін меңгертуді тиімдірек ететінін көрсетіп отыр. Демек, болашақта педагогтардың эмоционалдық интеллектісін арттыруға арналған инновациялық тәсілдерді зерттеу және енгізу жұмыстары жалғасуы тиіс. Бұл оқыту сапасын көтеруде, ұстаздардың кәсіби viability (тұрақтылық) деңгейін жоғарылатуда және полимәдени ортада оқушыларға қолайлы жағдай жасауда маңызды рөл атқарады.

ӘДЕБИЕТ

[1] Moskowitz S., Dewaele J. M. Through the looking glass of student perception: How foreign language students see teacher trait emotional intelligence

and why it matters // *Studies in Second Language Learning and Teaching*. – 2020. – Т. 10. – № 2. – С. 239–256.

[2] Гаджиева Л. Г. Некоторые аспекты преподавания казахского языка в русскоязычной аудитории // *Полилингвистичность*. – 2016. <https://journals.rudn.ru/polylingual> 26.02.2025

[3] Безбородова Л. А., Безбородова М. А. Эмоциональный интеллект как важный фактор коммуникативного взаимодействия преподавателя и студентов // *Наука и школа*. – 2018. – № 3. – С. 52–57.

[4] Goleman D. *Emotional Intelligence: Why It Can Matter More Than IQ*. – New York: Bantam Books, 1995. – 352 p.

[5] Майер Дж., Сэловей П., Карузо Д. Эмоциональный интеллект: теория и практика. пер. с англ. – М.: Альпина Паблишер, 1999. – 237 с.

[6] Guslyakova N. I., Guslyakova A. V. Emotional intelligence as a driving force in the study of foreign languages in higher education // *Arpha Proceedings*. – 2020. – Т. 3. – С. 781–792.

[7] Майдангалиева Ж. А., Кузембаева Г. А. Обучение казахскому языку как иностранному: отечественный и зарубежный опыт // *Tiltanym*. – 2023. – Т. 92. – № 4. – С. 66–83.

[8] Наралиева Р. Т. Современная методика казахского языка как иностранного: инновация, качество, результат, достижения // *Международная научно-практическая конференция «Фундаментальные и прикладные научные исследования: общественные, гуманитарные, естественные и технические науки»*. – 2014. – С. 115–122.

[9] Шингаев С. М. Формирование и развитие эмоционального интеллекта у участников образовательного процесса: программа. – СПб., 2018. <https://rospsty.ru> 26.02.2025

[10] Шудабаева С. Интервью // *Azattyq Rýhy*. – 2022. <https://rus.azattyq-ruhy.kz> 26.02.2025

[11] Жетписбаева Б. А. Педагогические индикаторы полиязычного образования // *Сибирский педагогический журнал*. – 2008. – № 13. – С. 269–273.

[12] Oz H., Demirezen M., Pourfeiz J. Emotional intelligence and attitudes towards foreign language learning: Pursuit of relevance and implications // *Procedia – Social and Behavioral Sciences*. – 2015. – Т. 186. – С. 416–423.

[13] Мокрищева В. С. Роль эмоционального интеллекта преподавателя в процессе обучения китайских слушателей русскому языку // *Проблемы современного педагогического образования*. – 2022. – № 76–4. – С. 225–228.

[14] Курышжан А. Об опыте подготовки аутентичных учебных материалов при обучении казахскому языку как иностранному в системе перевернутого обучения // *Вестник Евразийского гуманитарного института*. – 2022. – № 2. – С. 86–97.

[15] Сороколетова А. В. Значение эмоционального интеллекта в обучении иностранному языку в условиях современного образования // Обучение иностранному языку: современность и перспективы: материалы конференции. – 2019. – С. 442–448.

REFERENCES

[1] Moskowitz S., Dewaele J. M. Through the looking glass of student perception: How foreign language students see teacher trait emotional intelligence and why it matters // *Studies in Second Language Learning and Teaching*. – 2020. – T. 10. – No 2. – P. 239–256.

[2] Gadzhieva L. G. Nekotorye aspekty prepodavaniia kazakhskogo iazyka v russkoiazychnoi auditorii [Some aspects of teaching Kazakh in a Russian-speaking audience] // *Polilingvial'nost'*. – 2016. <https://journals.rudn.ru/polylingual> 26.02.2025 [in Rus.]

[3] Bezborodova L. A., Bezborodova M. A. Èmotsional'nyi intellekt kak vazhnyi faktor kommunikativnogo vzaimodeistviia prepodavatel'ia i studentov [Emotional intelligence as an important factor of communicative interaction between teacher and students] // *Nauka i shkola*. – 2018. – No 3. – S. 52–57. [in Rus.]

[4] Goleman D. Emotional Intelligence: Why It Can Matter More Than IQ. – New York: Bantam Books, 1995. – 352 p.

[5] Maier Dzh., Selovei P., Karuzo D. Èmotsional'nyi intellekt: teoriia i praktika [Emotional Intelligence: Theory and Practice] / transl. from Eng. – M.: Alpina Publisher, 1999. – 237 s. [in Rus.]

[6] Gusliakova N. I., Gusliakova A. V. Emotional intelligence as a driving force in the study of foreign languages in higher education // *Arpha Proceedings*. – 2020. – T. 3. – P. 781–792.

[7] Maidangalieva Zh. A., Kuzembaeva G. A. Obuchenie kazakhskomu iazyku kak inostrannomu: otechestvennyi i zarubezhnyi opyt [Teaching Kazakh as a foreign language: national and foreign experience] // *Tiltanym*. – 2023. – T. 92. – No 4. – S. 66–83. [in Rus.]

[8] Naralieva R. T. Sovremennaia metodika kazakhskogo iazyka kak inostrannogo: innovatsiia, kachestvo, rezultat, dostizheniia [Modern methodology of teaching Kazakh as a foreign language: innovation, quality, result, achievements] // *Mezhdunarodnaia nauchno-prakticheskaiia konferentsiia "Fundamental'nye i prikladnye nauchnye issledovaniia: obshchestvennye, gumanitarnye, estestvennye i tekhnicheskie nauki"*. – 2014. – S. 115–122. [in Rus.]

[9] Shingaev S. M. Formirovanie i razvitie èmotsional'nogo intellekta u uchastnikov obrazovatel'nogo protsessa: programma [Development of emotional intelligence among participants of the educational process: a program]. – SPb., 2018. <https://rospsey.ru> 26.02.2025 [in Rus.]

[10] Shudabaeva S. Interv'iu [Interview] // Azattyq Rýhy. – 2022. <https://rus.azattyq-ruhy.kz> 26.02.2025 [in Rus.]

[11] Zhetpisbaeva B. A. Pedagogicheskie indikatory poliiazychnogo obrazovaniia [Pedagogical indicators of multilingual education] // Sibirskii pedagogicheskii zhurnal. – 2008. – No 13. – S. 269–273. [in Rus.]

[12] Oz H., Demirezen M., Pourfeiz J. Emotional intelligence and attitudes towards foreign language learning: Pursuit of relevance and implications // Procedia – Social and Behavioral Sciences. – 2015. – T. 186. – P. 416–423.

[13] Mokrishcheva V. S. Rol' èmotsional'nogo intellekta prepodavatel'ia v protsesse obucheniia kitaïskikh slushatelei russkomu iazyku [The role of teacher's emotional intelligence in teaching Chinese students the Russian language] // Problemy sovremennogo pedagogicheskogo obrazovaniia. – 2022. – No 76–4. – S. 225–228. [in Rus.]

[14] Kuryshzhan A. Ob opyte podgotovki autentichnykh uchebnykh materialov pri obuchenii kazakhskomu iazyku kak inostrannomu v sisteme perevernutogo obucheniia [On the experience of preparing authentic learning materials for teaching Kazakh as a foreign language in a flipped classroom system] // Vestnik Evraziiskogo gumanitarnogo instituta. – 2022. – No 2. – S. 86–97. [in Rus.]

[15] Sorokoletova A. V. Znachenie èmotsional'nogo intellekta v obuchenii inostrannomu iazyku v usloviakh sovremennogo obrazovaniia [The significance of emotional intelligence in foreign language teaching in the context of modern education] // Obuchenie inostrannomu iazyku: sovremennost' i perspektivy: materialy konferentsii. – 2019. – S. 442–448. [in Rus.]

РАЗВИТИЕ ЭМОЦИОНАЛЬНОГО ИНТЕЛЛЕКТА ПРЕПОДАВАТЕЛЕЙ ЯЗЫКА (КАЗАХСКИЙ ЯЗЫК КАК ИНОСТРАННЫЙ)

*** Сейсенбаева Д.Т.¹, Алимтаева Л.Т.²**

***^{1,2} Казахский Национальный Университет им. аль-Фараби,
Алматы, Казахстан**

Аннотация. В статье исследуется проблема формирования эмоционального интеллекта (ЭИ) у преподавателей, обучающихся казахскому языку как иностранному, в условиях глобализации и поликультурного образовательного пространства. Особое внимание уделено роли учителя как медиатора межкультурной коммуникации, что приобретает особую значимость при взаимодействии с многоязычной аудиторией.

Целью исследования является выявление значимости эмоционального интеллекта в профессиональной деятельности педагогов и разработка организационной модели его формирования. Основное внимание направлено

на изучение влияния компонентов ЭИ (эмпатии, саморегуляции, управления взаимоотношениями) на эффективность преподавания казахского языка как иностранного и адаптацию обучающихся в образовательной среде.

Работа актуализирует необходимость эмоциональной подготовки педагогов, работающих в межкультурном контексте. Научная значимость заключается в теоретическом обосновании роли ЭИ как фактора успешного обучения в условиях полилингвального взаимодействия. Практическая значимость проявляется в возможности применения разработанной модели в системе повышения квалификации преподавателей.

Методология включает качественные и количественные методы: использование опросника EQ-i для диагностики уровня ЭИ, проведение тренинга с элементами когнитивно-поведенческого подхода и анализ динамики результатов с помощью методов статистической обработки. В исследовании участвовали 30 преподавателей и 215 студентов.

Полученные данные подтвердили положительное влияние высокого уровня ЭИ преподавателя на учебную мотивацию, вовлечённость и академическую успеваемость студентов. Эксперимент показал, что развитие эмоциональной компетентности учителя способствует созданию благоприятной образовательной среды, снижению уровня тревожности обучающихся и улучшению качества взаимодействия. Исследование вносит вклад в развитие прикладной педагогики, лингводидактики и психологии образования, расширяя понимание механизмов эмоционального воздействия в многоязычном обучении. Предложенная модель может служить основой для системных преобразований в подготовке педагогических кадров. Результаты могут быть внедрены в программы повышения квалификации преподавателей, разрабатываемые для многоязычных школ и вузов. Работа способствует укреплению позиций казахского языка в поликультурной среде и соответствует стратегическим направлениям образовательной политики Республики Казахстан.

Ключевые слова: эмоциональный интеллект, преподаватель, казахский язык как иностранный, межкультурная коммуникация, полилингвальное образование, эмпатия, педагогическая диагностика, вовлечённость студентов

DEVELOPING LANGUAGE TEACHERS' EMOTIONAL INTELLIGENCE (KAZAKH AS A FOREIGN LANGUAGE)

*Seisenbayeva D.T.¹, Alimtayeva L.T.²

*^{1,2} al-Farabi Kazakh National University, Almaty, Kazakhstan

Abstract. The article explores the issue of developing emotional intelligence (EI) among teachers who teach Kazakh as a foreign language in the context of

globalization and a multicultural educational environment. Special attention is paid to the teacher's role as a mediator of intercultural communication, which is especially important when working with multilingual audiences.

The purpose of the research is to identify the significance of emotional intelligence in the professional activity of teachers and to propose an organizational model for its development. The focus lies on exploring how EI components (empathy, self-regulation, relationship management) influence teaching effectiveness and student adaptation in the context of Kazakh as a foreign language. The study emphasizes the need for emotional training of educators operating in intercultural contexts. Its scientific value lies in the theoretical justification of EI as a factor enhancing learning in a polylingual setting. The practical significance is evident in the applicability of the proposed model within professional development programs for teachers.

The research methodology combines qualitative and quantitative approaches: diagnosis of the initial EI level using the EQ-i questionnaire, conducting a training based on elements of the cognitive-behavioral approach, and analysis of progress using statistical methods. The study involved 30 teachers and 215 students.

The data confirmed a positive correlation between high EI in teachers and students' motivation, engagement, and academic performance. The experiment showed that developing teachers' emotional competence fosters a supportive educational environment, reduces student anxiety, and improves communication quality.

The study contributes to applied pedagogy, language didactics, and educational psychology, expanding understanding of emotional dynamics in multilingual instruction. The proposed model may serve as a basis for systemic reforms in teacher training.

The findings can be implemented in teacher development programs for multilingual schools and universities. The work supports the strategic goals of enhancing education and strengthening the position of the Kazakh language in a multicultural world.

Keywords: emotional intelligence, teacher, Kazakh as a foreign language, intercultural communication, polylingual education, empathy, pedagogical diagnostics, student engagement

*Мақала түсті / Статъя поступила / Received: 26.03.2025.
Жариялауга қабылданды / Принята к публикации / Accepted: 25.09.2025.*

Авторлар туралы мәлімет:

Сейсенбаева Дариға Талғатқызы – PhD докторант, әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті, e-mail: seisenbayevad@gmail.com, <https://orcid.org/0009-0008-8376-6509>

Алимтаева Лаззат Тургыновна – филология ғылымдарының кандидаты, әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті, e-mail: alimtayeva.lazzat@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-6679-6174>

Информация об авторах:

Сейсенбаева Дариға Талғатқызы – докторант PhD, Казахский национальный университет имени аль-Фараби, e-mail: seisenbayevad@gmail.com, <https://orcid.org/0009-0008-8376-6509>

Алимтаева Лаззат Тургыновна – кандидат филологических наук, Казахский национальный университет имени аль-Фараби, e-mail: alimtayeva.lazzat@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-6679-6174>

Information about the authors:

Seisenbayeva Dariga – PhD candidate, al-Farabi Kazakh National University, e-mail: seisenbayevad@gmail.com, <https://orcid.org/0009-0008-8376-6509>

Alimtayeva Lazzat – Candidate of Philology, al-Farabi Kazakh National University, e-mail: alimtayeva.lazzat@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-6679-6174>